

פרשת בראשית – שני

(ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים:

ש"י א אלה. האמורים למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'. למדך שכלם נבראו בראשון. דבר אחר בהבראם בה' בראם שנאמר ביה ה' צור עולמים בשני אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א (ס"א רמז כמו שש"א פתוחה למטה כך העולם פתוח לשבים בתשובה ועולם הבא נברא ביו"ד לומר שצדיקים שבאותו זמן מועטים כמו י' שהיא קטנה באותיות) רמז שירדו הרשעים למטה לראות שחת בה"א זאת שסתומה מכל צדדיה ופתוחה למטה לרדת דרך שם:

(ה) וכל | שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל-עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על-הארץ ואדם אין לעבד את-האדמה:

ש"י א טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון עדין לא תראון ואף זה תפרש עדין לא היה בארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדין לא צמח ובג' שכתוב ותוצא הארץ לא יצאו אלא על פתח קרקע עמדו עד יום ו' ולמה: כי לא המטיר: ומאי טעמא לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים ה' אלהים. ה' הוא שמו אלהים שהוא שליט ושופט על כל העולם וכן פרש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים:

(ו) ואד יעלה מן-הארץ והשקה את-כל-פני האדמה:

ש"י א ואד יעלה. לענין ברייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העסה אף כאן והשקה ואחר כך וייצר:

(ז) וייצר יהוה אלהים את-האדם עפר מן-האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה:

ש"י א וייצר. שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחתית המיתים אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודי"ן: עפר מן האדמה. צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שכל מקום שימיות שם תהא קולטתו לקבורה. דבר אחר נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו אדמה כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו. עשאו מן העליונים ומן התחתונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ. בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תראה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורת לעליונים. בחמישי ישרצו המים לתחתונים. הווצק בששי להבראות בו מעליונים ומתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד: לנפש חיה. אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכלן שנתוסף בו דעה ודבור:

(ח) ויטע יהוה אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את-האדם אשר יצר:

ש"י א מקדם. במזרחו של עדן נטע את הגן. ואם תאמר הרי כבר נאמר ויברא וגו' את האדם וגו'. ראיתי בברייתא של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מל"ב מדות שהתורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון ויברא וגו' את האדם זהו כלל סתם בריאתו מהיכן וסתם מעשיו חזר ופרש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחחו בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון וכן אצל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' וגו' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק:

(ט) ויצמח יהוה אלהים מן-האדמה פלעין נחמד למראה וטוב למאכל ועין החיים בתוך הגן ועין הדעת טוב ורע:

ש"י א ויצמח. לענין הגן הכתוב מדבר: בתוך הגן. באמצע הגן:

(י) ונהר יצא מעדן להשקות את-הגן ומשם יפדד והיה לארבעה ראשים:

ש"י א פישון. הוא גילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. דבר אחר פישון שהוא מגדל פשתן שנאמר אצל מצרים ובושו עובדי פשתים:

(יב) ונהב הארץ ההוא טוב שם הברלח ואבן הששהם:

(יג) וישם-הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל-ארץ כוש:

ש"י א גיחון. שהיה הולך והומה והמיתו גדולה מאד כמו וכי יצח שמנגח והולך והומה:

(יד) וישם הנהר השלישי תיךל הוא הולך קדמת אשור ונההר הרביעי הוא פרת:

ש"י א תיךל. שמימיו חדין וקלין: פרת. שמימיו פורין ורבין ומברין את האדם: כוש ואשור. עדין לא היו וכתב המקרא על שם העתיד: קדמת אשור. למזרחה של אשור: הוא פרת. החשוב על כלם הנזכר על שם ארץ ישראל:

(טו) ויקח יהוה אלהים את-האדם וינחהו בגן-עדן לעבדה ולשמרה:

ש"י א ויקח. לקחו בדברים נאים ופתהו לכנס:

(טז) ויצו יהוה אלהים על-האדם לאמר מכל עץ-הגן אכל תאכל:

(יז) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות:

(יח) ויאמר יהוה אלהים לא-טוב היות האדם לבדו אעשה-לו עזר כנגדו:

ש"י א לא טוב היות וגו'. שלא יאמרו שתי רשויות הן הקדוש ברוך הוא יחיד בעליונים ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם:

(יט) ויצר יהוה אלהים מן-האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף השמים ויבא אליהם לראות מה-יקרא-לו וכל אשר יקרא-לו האדם נפש חיה הוא שמו:

ש"י א ויצר מן האדמה. היא יצירה היא עשיה האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופרש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן האדמה נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתו מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור אל עיר שפכשן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'. סרסוהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם:

(כ) ויצר יהוה אלהים מן-האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף השמים ויבא אליהם לראות מה-יקרא-לו וכל אשר יקרא-לו האדם נפש חיה הוא שמו:

ז אליו תולדת שמיא וארעא, כד אתבריא: ביומא, דעבד יי אלהים ארעא ושמיא.

ה וכל אילני חקלא, עד לא הוו בארעא, וכל עסבא דחקלא, עד לא צמח: ארי לא אחית יי אלהים מטרא, על ארעא, ואנש לית, למפלח ית אדמתא.

ז ויברא יי אלהים ית אדם, עפרא מן ארעא, ונפח באפוהי, נשמתא דחיי; והות באדם, לרוח ממללא.

ז ויברא יי אלהים, גנתא בעדן מלקדמין; ואשרי תמן, ית אדם דברא.

ח וינצב יי אלהים, גנתא בעדן מלקדמין; ואשרי תמן, ית אדם דברא.

ט ואצמח יי אלהים, ארעא, כל אילן דמרגג למחזי, וטב למיכל ואילן חייא, במציעות גנתא, ואילן, דאכלי פירוהי חכמין בין טב לביש.

י ונהרא הוה נפיק מעדן, לאשקאה ית גנתא; ומתמן, מתפרש, והוי, לארבעא רישי נהרין.

יא ושום חד, פישון הוא דמקיף, ית כל ארע חוילה, דתמן, דהבא.

יב ודהבא דארעא ההיא, טב; תמן בדלחא, ואבני ברלא.

יג ושום נהרא תנניא, גיחון הוא דמקיף, ית כל ארע כוש.

יד ושום נהרא תליתאה דגלת, הוא דמהליף למדנחא דאתור; ונהרא רביעאה, הוא פרת.

טו ודבר יי אלהים, ית אדם; ואשרייה בגנתא דעדן, למפלחה ולמטרה.

טז ופקיד יי אלהים, על אדם למימר: מכל אילן גנתא, מיכל תיכול.

יז ומאילן, דאכלי פירוהי חכמין בין טב לביש לא תיכול, מניה: ארי, ביומא דתיכול מניה מקמת תמות.

יח ואמר יי אלהים, לא תקין דיהי אדם בלחדוהי; אעביד ליה סמך, כקבליה.

יט ויברא יי אלהים מן ארעא, כל חית ברא וית כל עופא דשמיא, ואיתי לות אדם, למחזי מא יקרי ליה; וכל דהוה קרי ליה אדם נפשא חיתא, הוא שמייה.

כ ויצר יהוה אלהים מן-האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף השמים ויבא אליהם לראות מה-יקרא-לו וכל אשר יקרא-לו האדם נפש חיה הוא שמו:

כא ויצר מן האדמה. היא יצירה היא עשיה האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופרש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן האדמה נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתו מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור אל עיר שפכשן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'. סרסוהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם:

כב ונהב הארץ ההוא טוב שם הברלח ואבן הששהם:

כג וישם-הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל-ארץ כוש:

כד וישם הנהר השלישי תיךל הוא הולך קדמת אשור ונההר הרביעי הוא פרת:

כה ויקח יהוה אלהים את-האדם וינחהו בגן-עדן לעבדה ולשמרה:

כו ויצו יהוה אלהים על-האדם לאמר מכל עץ-הגן אכל תאכל:

כז ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות:

כח ויאמר יהוה אלהים לא-טוב היות האדם לבדו אעשה-לו עזר כנגדו:

כט לא טוב היות וגו'. שלא יאמרו שתי רשויות הן הקדוש ברוך הוא יחיד בעליונים ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם:

ל ויצר יהוה אלהים מן-האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף השמים ויבא אליהם לראות מה-יקרא-לו וכל אשר יקרא-לו האדם נפש חיה הוא שמו:

לא ויצר מן האדמה. היא יצירה היא עשיה האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופרש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן האדמה נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתו מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור אל עיר שפכשן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'. סרסוהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם:

לב ונהב הארץ ההוא טוב שם הברלח ואבן הששהם:

לג וישם-הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל-ארץ כוש:

לד וישם הנהר השלישי תיךל הוא הולך קדמת אשור ונההר הרביעי הוא פרת:

לה ויקח יהוה אלהים את-האדם וינחהו בגן-עדן לעבדה ולשמרה:

לו ויצו יהוה אלהים על-האדם לאמר מכל עץ-הגן אכל תאכל: